

Ege Üniversitesi Yayınları
Edebiyat Fakültesi Yayın No: 225

Elektronik Yayın

<https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/files/basimveyayinevi/icerik/manfredkorffmanaarmaganekitap.pdf>
<https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/tr-15095/e-kitaplar.html>

**ARKEOLOJİ – PALEOCOĞRAFYA – JEOARKEOLOJİ
ARAŞTIRMALARI**

II

(Prof. Dr. Manfred Osman KORFMANN Anısına)

Editörler

Rüstem ASLAN ve Ertuğ ÖNER

Bornova – 2023

**TROYA VE ÇEVRESİNDE
PALEOCOĞRAFYA ARAŞTIRMALARI VE
JEOARKEOLOJİK DEĞERLENDİRMELER**

Paleogeographical Research and Geoarchaeological Interpretations
on the Troia and Its Environs

s: 11-60

İlhan KAYAN

Troya ve Çevresinde Paleocoğrafya Araştırmaları ve Jeoarkeolojik Değerlendirmeler ^{1*}

Paleogeographical Research and Geoarchaeological Interpretations on the Troia and Its Environs

İlhan Kayan^{**}

Özet

Troya sırtını çevreleyen yamaçların eteklerinde ve geniş alüvyal vadi tabanı düzlüklerinde yapılan karotlu delgi sondajlardan sağlanan sedimantolojik ve stratigrafik veriler, Holosen'deki coğrafi çevre değişmelerinin aydınlatılması için önemli bir kaynak oluşturmuştur. Holosen sedimanlarının stratigrafik istifi üç farklı paleocoğrafya dönemini temsil eden üç ana birimden oluşmaktadır. Bunlar: 1) Aşağı Karamenderes vadisini kaplayan Erken-Orta Holosen (Genel olarak Neolitik ve Kalkolitik çağlar) denizel ortam; 2) küçük bir deniz seviyesi alçalması nedeniyle hızlanan Orta Holosen (Tunç Çağı) delta ilerlemesi ve 3) Geç Holosen'de daha yavaş delta ilerlemesi, ovanın taşkın sedimanları ile kaplanarak yükselmesi ve böylece bugünkü taşkın ovasının şekillenmesi. Bu değerlendirmenin daha ayrıntılı sedimantolojik ve paleontolojik analizlerle geliştirilmesi mümkündür. Bununla birlikte, sayıları 330' u bulan sondajlarımızdan sağlanan veriler ile bölgesel paleocoğrafya bilgileri birbirleri ile uyumludur ve bunlar bugünkü jeoarkeolojik yorumlar için yeterlidir.

Anahtar Kelimeler: Troya, Troya paleocoğrafyası, Troya jeoarkeolojisi, Karamenderes deltası. Troya'da delgi sondajlar.

Abstract

Sedimentological and stratigraphical data obtained by core drillings on the alluvial plains and at the foot of slopes encircling the Troia ridge have provided an important source to illuminate changes of geographical environment during the Holocene. The stratigraphical sequence of the Holocene sediments consists of three main units which represent three different paleogeographical periods. They are 1) Early-Middle Holocene (in general, corresponds to the Neolithic and Chalcolithic period) marine environment, which extended as a long bay along the lower valley of the Karamenderes river; 2) Middle Holocene (Bronze Age) deltaic progradation, which was a period of faster development because of a small sea level fall; and 3) Late Holocene slower deltaic progradation and aggradation, and alluvial-colluvial sedimentation period (formation of the present flood plain). It is possible to develop these interpretations by means of more detailed sedimentological and paleontological analyses. However, the data obtained from 330 core drillings and regional paleogeographical knowledge are in good concordance, and they are quite sufficient for the present geoarchaeological interpretations.

Keywords: Troia, Paleogeography of Troia, Geoarchaeology of Troia, Karamenderes delta plain, Core drillings in Troia.

Zusammenfassung

Sedimentologische und stratigraphische Daten, die aus Bohrkernen in den Schwemmlandebenen und Abhängen rund um den Troia-Rücken gewonnen wurden, dienen als wichtige Quelle, um Veränderungen

*This paper is the updated Turkish version of the paper published in English in 2014: **Kayan, İ. 2014. Geoarchaeological research at Troia and its environs. Troia 1987-2012: Grabungen und Forschungen I, Teil II. Herausgegeben von E. Pernicka, C.B. Rose und P. Jablonka. Studia Troica Monographien 5. 694-727. Universität Tübingen.**

** Prof. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Emekli Öğretim Üyesi - Troia Vakfı Mütevelli Heyeti Üyesi, İzmir/Türkiye.
e-mail: ilhankayan11@gmail.com

der geographischen Umgebung während des Holozäns sichtbar zu machen. Die stratigraphische Abfolge der holozänen Sedi- mente besteht aus drei Haupteinheiten, die drei verschiedene paläogeographische Perioden repräsentieren. Das ist 1) die marine Umgebung des Früh- und Mittel-Holozän (entspricht ganz allgemein dem Neolithikum und Chalkolithikum), die sich als lange Bucht entlang des unteren Karamenderes-Tales erstreckte; 2) die Progradation des Deltas im Mittel-Holozän (Bronzezeit), die eine Periode schnellerer Entwicklung wegen eines geringen Abfalls des Meeresspiegels war; 3) eine langsame Delta-Progradation und-Aggradation und alluviale Ablagerungs-periode (Entstehung der gegenwärtigen Flußebene). Diese Interpretation kann man durch detaillierte sedimentologische und paläontologische Analysen verfeinern. Jedoch stimmen die Daten, die wir aus 330 Bohrungen gewonnen haben, und die paläogeographischen Zeugnisse gut überein; sie reichen für die gegenwärtigen geoarchäologischen Interpretationen aus.

Schlüsselwörter: Troia, Paläogeographie von Troia, Geoarchäologie von Troia, Karamenderes- Deltaebene, Kernbohrungen in Troia.

12

Genel Sonuç

Troya çevresinde 1970’li yıllardan beri kesintisiz sürdürdüğümüz paleocoğrafya araştırmalarının çeşitli konulardaki sonuç bilgileri topluca özetlenmek istendiğinde, şu hususlar öne çıkmaktadır:

1. Troya’nın coğrafi konumundan kaynaklanan “stratejik avantaj” yorumu bir ölçüde doğrudur. Akdeniz dünyasını Karadeniz’e bağlayan su yolunun (Çanakkale Boğazı) girişinde bulunmak önemli bir avantaj gibi görünmektedir. Ancak, Troya doğrudan açık deniz kıyısında değildir. İlk yerleşmenin (Erken Tunç Çağı ?) denizci Ege kökenli insanlar değil, karadan (Anadolu’dan) gelenler tarafından başlamış olduğu tartışılan bir konudur ve bize göre de doğru olan budur. Hitit bağlantılarıyla ilgili buluntular bunun kanıtlarındandır (Korfmann, 2002).

Boğazdan 5 km kadar içeride, Karamenderes vadi tabanına sokulan körfezin kıyısında, 25-30 m kadar yüksekte bir sırtın ucunda bulunmanın Troya’ya deniz kaynaklı ne gibi bir yarar sağladığını açıklamak da kolay değildir. Erken dönemlerinde (Troya I, II, III) Karamenderes ırmak ağzı körfezinin kıyısında bulunmakla birlikte, buraya denizden ulaşmak, o çağın tekneleri için kolay olmasa gerektir. Bunun iki önemli nedeni, güçlü kuzeyli rüzgârlar ve kıyıda denizin çok sığ olmasıdır. Geç Tunç Çağında (Troya VI) Troya çevresi kısmen bataklıklarla kaplı bir delta kıyısı durumundadır. Yine kıyı önünün sığ suları deniz ulaşım veya ticareti için uygun doğal özellikler değildir. Kentin canlandığı Helenistik-Roma dönemlerinde ise kıyı çizgisi uzaklaşmış, Troya içeride kalmıştır.

2. Troya çevresi bir delta gelişim alanıdır. Bu nedenle kıyı zonu hep yer değiştirmiş fakat her zaman bataklıklarla kaplı olmuştur. Sondaj verileri bunu açıkça göstermektedir. Bu durum, deniz ürünleri temini bakımında bir avantaj olsa da hem kıyı kullanımını zorlaştırması, hem de sivrisinek-sıtma problemleri yaratması bakımından önemli bir olumsuzluk olarak görünmektedir.

3. Yukarıda ayrıntılarıyla değinildiği gibi, Troya çevresindeki delta kıyıları önemli bir liman kullanımına uygun olmadığı gibi, böyle bir kullanımın arkeolojik kanıtı da bulunmamaktadır.

4. Troya hinterlandının tarım dışında, ekonomik değeri olan özel bir ticari kaynağı (maden, mermer gibi) veya tarımsal zenginlik sağlayacak özel bitkisel ürünleri de bulunmamaktadır. Coğrafi konumu bakımından (Ege’nin kuzeyinde bulunması), Akdeniz’in tipik ürünleri zeytin ve üzümün Troya çevresinde kıyı Ege’nin diğer kesimleri kadar yaygın ve yoğun olması da beklenemez. Buna göre Troya’nın doğal şartlara bağlı olarak zengin bir kent olması mümkün değildir.

Troya için hep dile getirilen “deniz ticareti ile zengin olmak” konusunda “neyin ticareti veya nasıl bir ticaret” sorularının net bir cevabı bulunmamaktadır. Troya’nın zengin bir kent olarak

tanınmasında burada bulunan ünlü “hazine”nin verdiği izlenimin çok etkili olduğu kuşkusuzdur. Hazinenin, İliada’ya konu olan görkemli Troya VI dönemine değil, bundan 1000 yıl kadar önceki Troya II’ye ait olduğunun belirlenmesi de ayrı bir dikkat çeken konudur. Troya’nın bu hazineyi nasıl kazandığı ise belli değildir. Zaman zaman biraz çekinilerek söylenen “korsanlıktan zenginlik” konusunun gözardı edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Troya’nın asıl zenginliği veya ünü, Homeros gibi bir ozan tarafından bu çevrede yaşanan çeşitli olayların birleştirilip kurgulanmasıyla İliada destanının yazılmış olması, bunun Ortaçağ Avrupasında rakipsiz bir edebi kaynak olarak büyük ilgi ve beğeni görmesidir. Kuşkusuz bunlar arkeologların tartışacağı, çok yönlü ilişkilendirilmesi gereken konulardır. Burada bizim yapmaya çalıştığımız, Troya çevresinin coğrafi özelliklerini, bunda meydana gelen değişimleri belirtmek, bunlarla Troya kentinin kuruluş, etkinlik ve gelişimi arasındaki ilişkilerin neler olduğuna veya olabileceğine dikkati çekmektir.

Teşekkür

Troya ile doktora sonrası akademik hayatım boyunca süren ilgim, jeolojik-paleocoğrafik çalışmalarla 1975 yılında, değerli hocam Prof. Dr. Oğuz Erol ve Prof. Dr. John C. Kraft ile başladı. Sonrasında, Prof. Dr. Manfred Osman Korfmann 1983-1988 yılları arasında Troya batısındaki Beşik Sivritepe ve Beşik Yassitepe’de, 1988-2005 yılları arasında da Troya’da yürüttüğü kazı projeleri kapsamında, paleocoğrafya araştırmalarımı sürdürmek üzere ekibine katılmamı istedi; sürekli olarak ilgi ve teşvikleri ile çalışmalarımı destekledi. Şimdi hayatta olmayan bu üç değerli bilim insanını minnet ve saygıyla anıyorum.

Kazı ekibinin hemen tüm akademik ve uzman üyeleri ile bilimsel iş birliğimiz ve dostluğumuz oldu. Hepsini burada belirtmem mümkün değil ama özellikle Dr. Machteld Johanna Mellink, Dr. Hans-Peter Uerpmann, Dr. Hans-Günther Jansen ve Dr. Peter Jablonka unutamayacağım değerli dostlarımdı. Bunlar da şimdi hayatta değiller. Kendilerini saygıyla anıyorum.

Troya arkeolojisinin Klasik Çağlarını araştıran ekibin başkanı Prof. Dr. C. Brian Rose da kazandığım değerli dostlardan biri oldu. Alanı ile ilgili konularda verdiği bilgilerle çalışmalarımıza katkılarda bulundu. Kampın kalabalık dönemlerinde aynı kulübeyi paylaşarak oda arkadaşlığı da yaptık. Şimdilerde yürüttüğü Gordion kazılarında kendisini uzaktan izlediğim bu değerli dostumu sevgiyle anıyor, katkıları için teşekkür ediyorum.

Bu uzun araştırma sürecinde kuşkusuz kazı ekibinden ve yerel halktan sayılamayacak kadar çok, doğrudan veya dolaylı yardımcılarımız, dostlarımız oldu. İlk yıllarda Beşiğe (Beşik) kıyı düzlüğündeki el burgusu (Eijkelkamp) sondajlarda Yeniköy’den Ali Güler ve Yaşar Pınçık’ın çok emekleri geçti. Daha sonra Unimog operatörü Ahmet Kader ile emekleri yanında, iyi bir dostluğumuz oldu. O’nu rahmetle anıyorum. Sonraki yıllarda yerini alan yeğeni Şerafettin de işi dışında, gereken her konuda yardımcımız oldu. Kampın becerikli ve güçlü ustası Ayhan da öyle. Zaman zaman sondaj çalışmalarımıza yardımcı olan birçok işçimizden Mehmet Özbudak, Cahit Yıldırım, Şenol Gürler, Ercan, Erdal, Rahmi isimleri aklımda kalanlar. Onlar ve diğer tüm yardımcılarımıza teşekkürlerimi sunuyorum.

Önceleri yalnız yürüttüğüm arazi ve sondaj çalışmalarına daha sonra Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümünden başta Prof. Dr. Ertuğ Öner olmak üzere, birçok öğrencimiz katıldı. Bunlardan Levent Uncu, Serdar Vardar, Mehmet Doğan, Beycan Hocoğlu, Aylin Kapsız Karadaş, Rifat İlhan, Doğukan Doğu Yavaşlı, Kirami Ölgen akademik hayata bağlanarak bugün Ege ve başka üniversitelerde öğretim üyesi olarak çalışmaktalar. Hepsine sevgi, takdir ve teşekkürlerimi sunuyorum. Yine değişik yıllarda, bize yardımcı olmak üzere ekibimize katılmalarına izin verilen Bölüm öğrencilerimizden Emin Özcan, Şeyhmus Yasin, Hakan Yiğitbaş, Özkan Yılmaz, Pınar Ünlüpınar, Volkan Minisker, Senem Yıldız, Ertan Kalkan’a; lisans tezlerini bazı Troya sondajlarının mikrofosilleri üzerinde yapan Ece Kırbıyık ve Pınar Sevenler’e de katkıları için teşekkürlerimi sunarım.

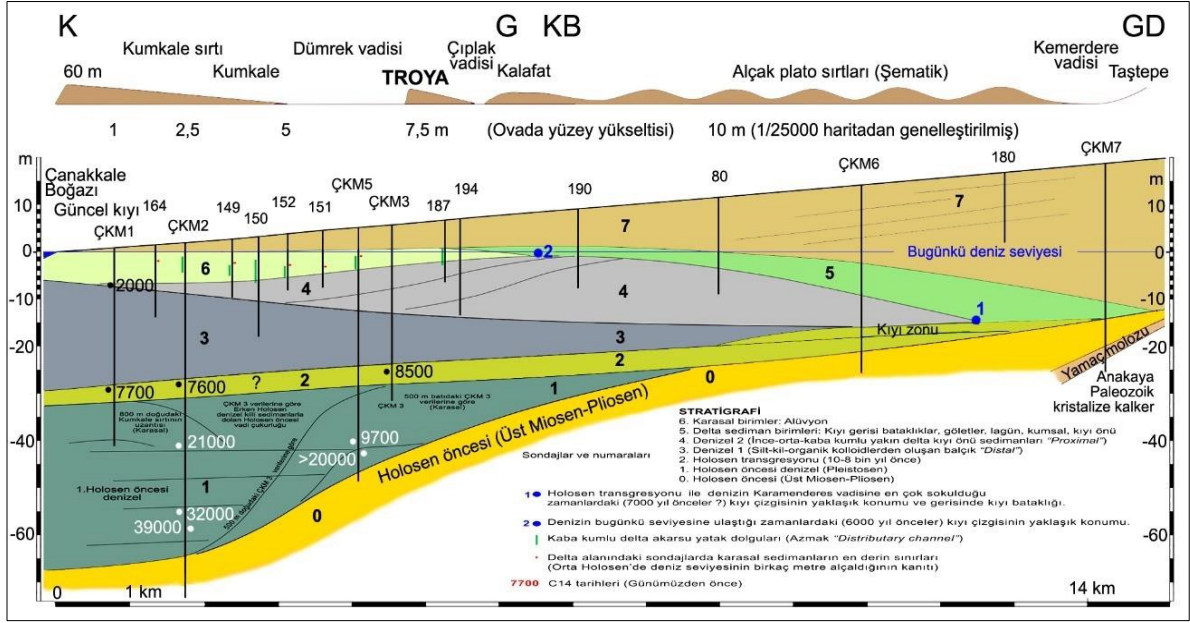
2005 yılında Prof. Dr. M. O. Korfmann'ın vefatından sonra 2013 yılına kadar Prof. Dr. E. Pernicka, sonra da Prof. Dr. Rüstem Aslan Troya Kazı Başkanlığını yürüttüler. Dönemlerinde onlar da bilimsel iş birliğimizi devam ettirdiler, çalışmalarımıza ilgi ve desteklerini esirgemediler. Kendilerine teşekkürlerimi sunuyorum. Prof. Aslan'ın Troya Kazı Projesine yeni bir ivme kazandırma çabaları arasında bizim çalışmalarımıza gösterdiği ilgi azalmadan devam etmekte, bir yandan da Troya çalışmalarının genç araştırmacılarla sürmesini sağlamak için planlamalar yapılmaktadır.

Notlar

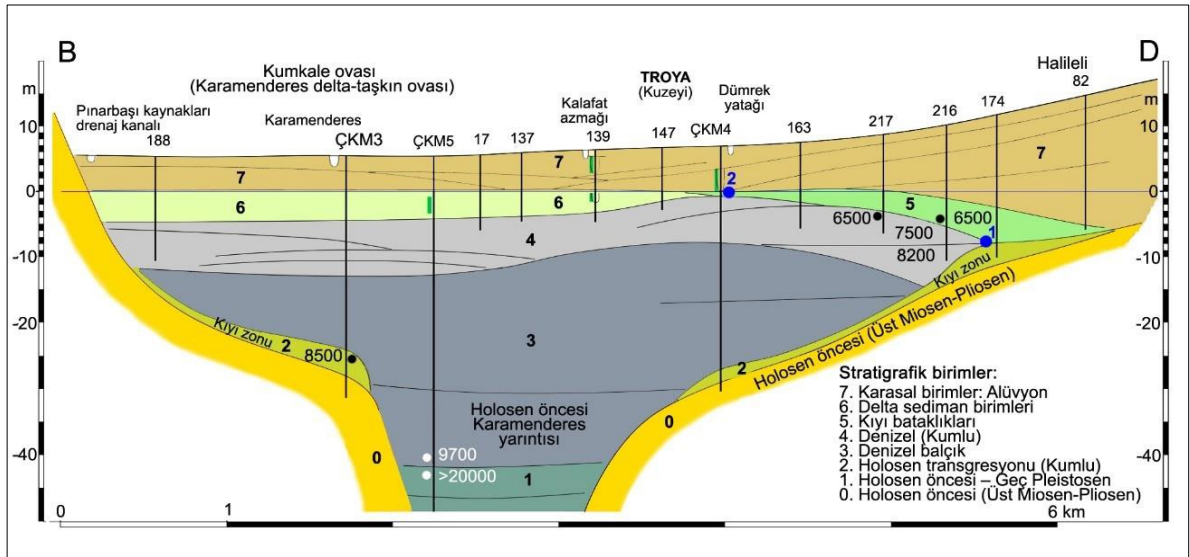
1. Troya ve çevresinde yaptığımız fiziki coğrafya, paleocoğrafya ve jeoarkeoloji konularındaki araştırmalarımızın sonuçları, başta Tübingen Üniversitesince yayımlanan “Studia Troica” yıllığı olmak üzere, proje kapsamındaki yayınlarda makaleler olarak yayımlanmıştır. Prof. Dr. M. O. Korfmann'ın 2005 yılında vefatından sonra, sürmekte olan buluntu değerlendirme ve yayın hazırlıklarının yarım kalmaması amacıyla Prof. Dr. E. Pernicka önderliğinde çalışmalar yapılmış ve bunların tamamlanarak yayımlanmaları için çaba gösterilmiştir. Bu kapsamda, editörlüğünü E. Pernicka, C. B. Rose ve P. Jablonka'nın yaptığı iki ciltlik yayında (Troia 1987-2012: Grabungen und Forschungen) Prof. Korfmann döneminde yapılan çalışmaların, uygulanan yöntemlerin, sağlanan sonuçların topluca sunulması amaçlanmıştır. Bu yayın için hazırladığımız yazı, Prof. Korfmann öncesinde Prof. Kraft ve Prof. Erol ile yaptığımız çalışma ve yayınlar da (1975-1981) dâhil edilerek, kitabın amacına göre düzenlenmiş, araştırmalarımızda uygulanan yöntemler, kullanılan araçlar, sağlanan sonuçlar ve özellikle arkeolojik bakımdan üzerinde durulan ve tartışılan konulardaki sonuçlar özetlenmiştir (Kayan, 2014).

Belirtilen kitapta İngilizce olarak basılan bu yazının Türkçe olarak da yayımının, başta öğrencilerimiz olmak üzere daha geniş bir okuyucu topluluğunun ilgisini çekebileceği düşünülmüştür. Bu amaçla, 2014 yılında basılan yazının aslına sadık kalınmakla birlikte, gerekli görülen yerlerde değişiklik ve eklemeler de yapılarak ve metin sonuna açıklayıcı notlar konularak bu yazı hazırlanmıştır. Bu eklemelerin nedeni, Troya ile ilgili değerlendirme çalışmalarımızın devam ediyor olması ve bu arada ayrıntıda yeni sonuçların ortaya çıkmasıdır.

Devamında 2-11

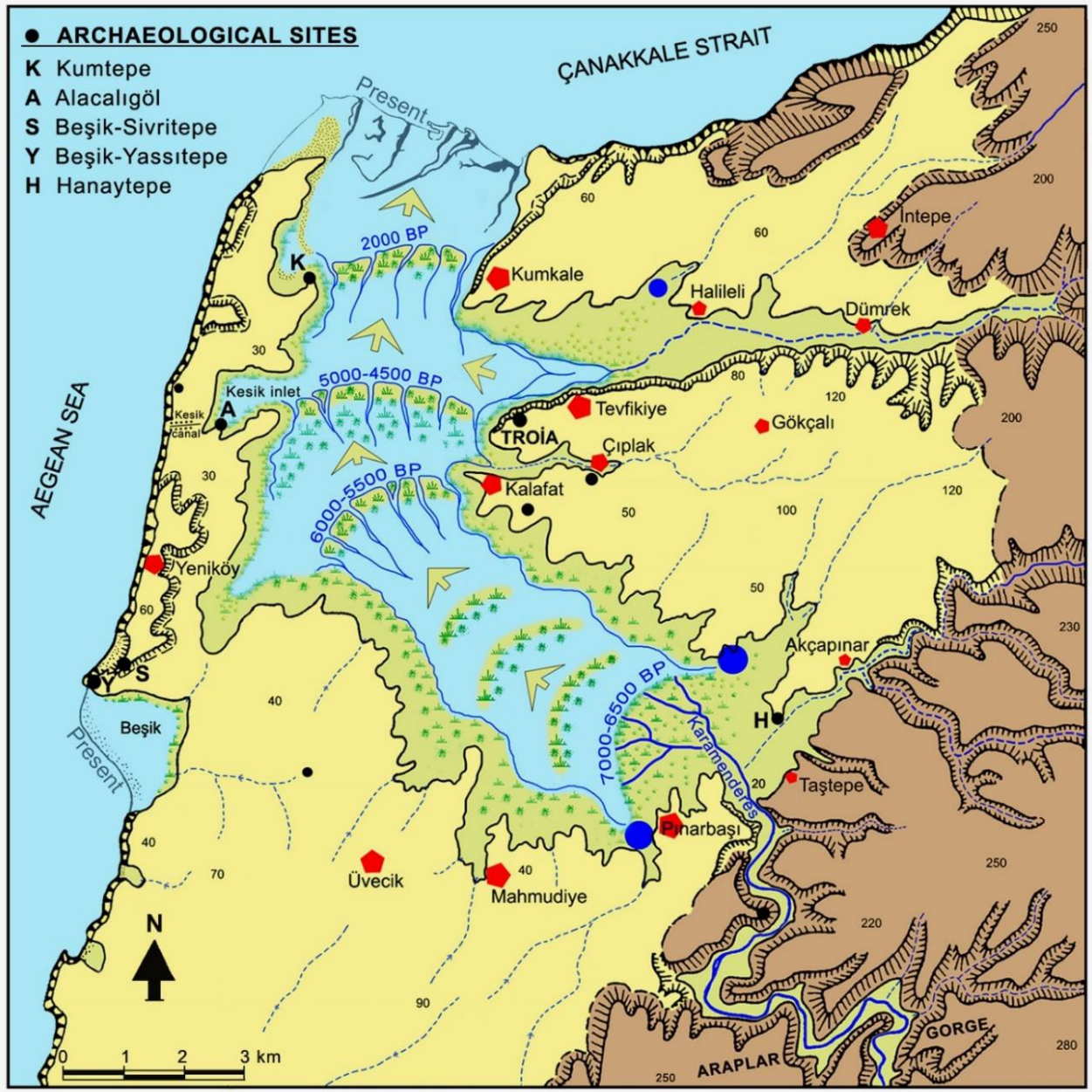

Şekil 4. Karamenderes delta-taşkın ovası Holosen dolgularının Kuzey-Güney (Güneyde KB-GD) doğrultulu boyuna kesiti.

Şekil 5. Karamenderes ve Dümrek delta-taşkın ovası Holosen dolgularının Batı-Doğu doğrultulu kesiti.

Şekil 4 ve 5 orijinal çizimlerinden küçültülmüş kesitlerdir. Baskıda ayrıntılar görülemeyeceği için sadeleştirme yapılmıştır. Ancak, Şekil 4'teki 1 numaralı birim içindeki ayrıntı, okunamamasına rağmen, karışık gelişim hakkında fikir vermesi için bırakılmıştır. Kesitlerdeki siyah ve beyaz rakamlar yuvarlatılmış ¹⁴C tarihleridir (Günümüzden önce). Mavi iri noktalar eski kıyı konumu değerlendirmelerimizi göstermektedir (1: Holosen transgresyonu ile denizin Karamenderes vadisine en çok sokulduğu zamanlardaki (7000 yıl önceler?) kıyı konumu ve gerisinde kıyı bataklığı; 2: Denizin bugünkü seviyesine ulaştığı zamanlardaki (6000 yıl önceler) kıyı çizgisinin yaklaşık konumu).

Şekil 17. Karamenderes (Scamander) ovasının jeomorfolojik gelişimi (Kayan, 2000).

Yazının bütünü için:

<https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/files/basimveyayinevi/icerik/manfredkorffmanaarmaganekitap.pdf>

<https://basimveyayinevi.ege.edu.tr/tr-15095/e-kitaplar.html>